

**Звіт КВУ за результатами
довгострокового спостереження
за підготовкою до чергових виборів
Президента України
(лютий 2019 р.)**

Комітет виборців України – неурядова громадська організація, яка займається моніторингом виборчих процесів в Україні. Її було засновано 20 лютого 1994 року як незалежну позапартійну організацію з всеукраїнським статусом. Ключовою ідеєю ініціаторів заснування ВГО КВУ було сприяння поглибленню демократичних перетворень у державі, у тому числі шляхом здійснення незалежного громадського моніторингу виборчих процесів та процесів референдуму, як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні, а також громадського лобювання відповідних законодавчих змін. За період своєї діяльності ВГО КВУ на основі напрацьованої організацією методології (яка враховувала всі ключові стандарти спостереження за виборами) здійснив моніторинг всіх без винятку загальнонаціональних виборчих кампаній, а також більшості кампаній з місцевих виборів.

Веб-сайт КВУ: <http://www.cvu.org.ua/>

Фейсбук КВУ: <https://www.facebook.com/cvu.ngo/>

Твітер КВУ: https://twitter.com/cvu_ngo

Діяльність ЦВК та утворення ОВК

1. КВУ в цілому позитивно оцінює діяльність ЦВК щодо підготовки та реалізації виборчого процесу. Упродовж лютого ЦВК було прийнято більше ніж 250 постанов, що стосуються організації виборів. На думку КВУ Центрвиборчком виконує свої повноваження у відповідності до чинного законодавства. Прийняті ЦВК нормативно-правові акти відповідали вимогам Закону та були прийняті з урахуванням встановлених законом строків.
2. Окружні виборчі комісії було сформовано вчасно і без порушень вимог виборчого законодавства. Всього утворено 199 окружних виборчих комісій. До їх складу включено понад 7,3 тис. осіб. Таким чином в середньому в складі однієї ОВК працює 37 осіб із 44 можливих. Деякі кандидати поставились безвідповідально до внесення кандидатур до складу ОВК, що призвело до включення до складу комісій осіб, які не бажають або з об'єктивних причин не можуть працювати в ОВК. Зокрема, досить часто кандидати включали до списків членів комісій осіб, які проживають в інших регіонах України або працюють за кордоном.
3. Практично відразу після утворення комісій в них розпочалися заміни. В Луганській області 7 з 18 осіб, призначених на керівні посади в шести ОВК, були замінені протягом першого тижня роботи. У Вінницькій області на наступний день після утворення комісій надійшли відмови від посади голів комісій в ОВК №11 та 13, а в ОВК № 17 повноваження склали усі три керівні посади. Схожі випадки мали місце в Харківській, Житомирській та інших областях.
4. Перші засідання ОВК у більшості випадків відбулись у встановлений законом строк. Однак іноді засідання не відбулися вчасно через відсутність кворуму. Окружні комісії переважно працюють у відповідності до чинного законодавства, атмосфера їх роботи не конфліктна. Випадки порушень носять поодинокий характер.
5. Значна частина членів комісій не мають відповідного досвіду роботи. Так, у Вінницькій та Черкаській областях співвідношення людей з попереднім досвідом роботи в ОВК і без досвіду 50 на 50, у Луганській, Чернівецькій, Волинській областях осіб з досвідом роботи в ОВК третина, Хмельницькій області – чверть, в Одеській області – в семи ОВК лише чверть кандидатів мають досвід роботи, в інших областях ситуація схожа.

Аналіз програм кандидатів у Президенти

6. КВУ проаналізував програми 44 кандидатів на пост Президента України. Більшість тез виборчих програм кандидатів носять загальний,

декларативний характер і є сумнівними з точки зору реалістичності їх виконання. КВУ закликає кандидатів на пост Президента України оприлюднити стратегії, розширені програми, інші документи, які обґрунтують положення програм на предмет реалістичності та будуть базуватися на конкретних механізмах досягнення запропонованих соціально-економічних показників. У цих документах має бути вказана пріоритетність, черговість та часові рамки реалізації положень програми.

7. У програмах кандидатів переважає економічна й соціальна тематика. На першому місці за згадуванням в програмах кандидатів питання економіки – в середньому 31% тексту кожної програми; на другому місці правова політика – 11%, безпека і армія – 8%, освіта і медицина – 8%, зовнішня політика – 6%. Ще 20% програм – це описові загальні речення, історії з біографій кандидатів тощо. Значна частина обіцянок кандидатів не стосуються повноважень Президента.
8. Про переважання економічного блоку в програмах партій свідчать такі дані: 23 із 44 кандидатів згадують у програмах про проблему високих комунальних тарифів; 33 із 44 кандидатів наголошують у програмах на проблемі низьких пенсій; 28 із 44 кандидатів пропонують підвищення заробітних плат.
9. У зовнішній політиці 19 із 44 кандидатів виступають за зближення України з НАТО. Щодо повернення окупованих територій, то 36 із 44 кандидатів підіймають це питання в своїх програмах.

Передвиборна агітація

10. За оцінкою довготермінових спостерігачів КВУ найбільш активну агітаційну кампанію в областях України проводять П. Порошенко та Ю. Тимошенко. Також практично в усіх областях активні агітаційні кампанії проводять А. Гриценко, О. Ляшко, В. Зеленський та А. Садовий. В окремих регіонах помітні кампанії організували Ю. Бойко, О. Шевченко, С. Тарута, О. Вілкул, Є. Мураєв, С. Каплін, Р. Кошулинський. Активність кандидатів відрізняється в залежності від регіону.
11. Найпоширенішими формами агітації є розміщення друкованих агітаційних матеріалів та політичної реклами на носіях зовнішньої реклами (білборди, сітілайти). Ця форма часто використовується в усіх областях України. На другому місці – розповсюдження виборчих листівок, плакатів та інших друкованих агітаційних матеріалів. На третьому – встановлення агітаційних наметів. Також поширена форма – це оприлюднення в ЗМІ політичної реклами, виступів, інтерв'ю, нарисів, відеофільмів. Найменш активно використовуються такі форми агітації як проведення зборів громадян, мітингів та організація публічних дебатів.
12. Однією з проблем виборчого процесу КВУ вважає низький рівень змістовності кампанії. Кандидати переважно уникають відповідей на

гострі запитання щодо положень їх виборчих програм та публічних обіцянок. Серед іншого це проявляється в тому, що кандидати, як правило, не беруть участі в політичних ток-шоу на телеканалах, де журналісти й експерти не є до них лояльними. Відсутність реальних дебатів щодо змісту програм кандидатів є суттєвим недоліком, який не сприяє усвідомленому вибору громадян. При цьому варто відзначити, що чинний Закон «Про вибори Президента України» передбачає обов'язковість дебатів лише напередодні другого туру виборів. З огляду на це існує ризик того, що виборчі програми кандидатів залишаться лише формальними документами і не будуть обговорені під час повноцінних дебатів напередодні першого туру. КВУ закликає провідні телеканали України напередодні I туру виборів організувати передачі у формі дебатів за участю кандидатів на пост Президента України по обговоренню тез їх виборчих програм, а кандидатів – прийняти такі запрошення.

Незаконна агітація

13. КВУ відзначає, що розміщення матеріалів агітації часто супроводжується порушення правил чинного законодавства. Так, поширення агітаційних матеріалів без вихідних даних має місце в усіх областях України. Щоправда у порівнянні із січнем кількість таких випадків зменшилася. Найвні матеріали вказують на присутність агітації без вихідних даних щодо А. Садового, Р. Кошулинського, А. Гриценка, О. Богомолець, Ю. Тимошенко, П. Порошенка, О. Ляшка, О. Шевченка, О. Вілкула, Г. Балашова, С. Капліна. Поширеним порушенням є проведення агітації в заборонених місцях. Зокрема, в будівлях органів місцевого самоврядування та органів державної влади.
14. Негативом кампанії є поширення в ЗМІ «джинси» та матеріалів з ознаками чорного PR. Особливістю цієї кампанії стало активне поширення матеріалів чорного PR в соціальних мережах, зокрема, в мережі facebook. Так, у facebook діють популярні групи, які поширюють замовну інформацію проти А. Гриценка, Ю. Тимошенко, П. Порошенка, В. Зеленського. Також КВУ фіксує активне поширення в ЗМІ соціологічних опитувань, що мають характер замовних.
15. КВУ позитивно відзначає діяльність Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ у попередженні можливих виборчих злочинів щодо фактів підкупу виборців. Так, 21 лютого представники СБУ заявили, що викрили мережу підкупу виборців. До цього МВС також повідомляло про викриття низки мереж з підкупу виборців. КВУ закликає правоохоронні органи об'єктивно розслідувати вказані справи. При цьому КВУ наголошує на важливості коректного трактування поняття підкупу виборців. Відповідно до Роз'яснення ЦВК для встановлення факту підкупу виборця у справах як кримінального, так і адміністративного провадження

має бути досліджено і встановлено, чи мали місце заклики або пропозиції голосувати за або не голосувати за певного кандидата або згадування його імені.

16. КВУ вказує на важливість використання легальних способів забезпечення роботи агітаторів на виборах Президента. Відповідно до Роз'яснення ЦВК залучення виборців до безпосереднього здійснення заходів передвиборної агітації можливе лише на безоплатній основі. При цьому договором на організацію та/або проведення передвиборної агітації та/або розповсюдження матеріалів передвиборної агітації, за необхідності, може передбачатися відшкодування витрат фізичних осіб, залучених до безпосереднього здійснення заходів передвиборної агітації, на телефонні послуги, проїзд, харчування, проживання та інші витрати. КВУ позитивно оцінює рішення Центрвиборчкому й розглядає його як таке, що сприяє детінізації виборчих фінансів.
17. КВУ заявляє про використання під час виборів традиційної технології грошових доплат окремим категоріям громадян у низці регіонів України. Зокрема, в Одеській області, де обласна рада ініціювала під час виборчого процесу роздачу для пенсіонерів одноразової матеріальної допомоги. Також це стосується перерахунку пенсій для кількох мільйонів українських громадян і проведення т. зв. монетизації субсидій на житлово-комунальні послуги. КВУ відзначає, що формально дії органів місцевого самоврядування та Кабінету Міністрів України не суперечать чинному законодавству, однак у разі, якщо подібні виплати супроводжуються агітацією за кандидата на пост Президента України чи згадуванням прізвища кандидата, то такі дії можна оцінювати як агітацію та підкуп виборців.
18. В окремих регіонах кампанія супроводжується криміналізацією виборчого процесу. Це включає напади на офіси політичних партій й кандидатів, погрози агітаторам, знищення матеріалів друкованої агітації, пошкодження білбордів, напади на агітаційні намети. КВУ закликає поліцію об'єктивно розслідувати такі факти.
19. КВУ відзначає, що упродовж виборчого процесу кандидати й ЗМІ свідомо поширюють неправдиву інформацію щодо виборів. На разі в ЗМІ поширено низку спекуляцій, які перешкоджають здійсненню громадянами усвідомленому вибору. Зокрема, про нібито неможливість голосування на виборах Президента внутрішньо переміщених осіб, про наявність в Держреєстрі виборців мільйона «мертвих душ», спекулювання на темі підкупу виборців. КВУ закликає штаби кандидатів не вдаватися до маніпулятивних технологій, які перешкоджають усвідомленому вибору громадян і поширювати лише достовірну інформацію, що базується на фактах і підтверджена відповідною доказовою базою.

1. Діяльність ЦВК

КВУ в цілому позитивно оцінює діяльність ЦВК щодо підготовки та реалізації виборчого процесу. Упродовж лютого ЦВК було прийнято більше ніж 250 постанов, що стосуються організації виборів. На думку КВУ Центрвиборчком виконує свої повноваження у відповідності до чинного законодавства.

Постановою від 2 лютого №194 ЦВК змінила вимоги до приміщень окружних виборчих комісій з виборів Президента України, а саме встановила обов'язковість однієї лінії доступу до мережі Інтернет в приміщенні ОВК.

Постановою від 2 лютого №193 ЦВК затвердила Порядок складання та уточнення списків виборців у разі одночасного проведення виборів Президента України з місцевими виборами та встановила форму іменного запрошення на вибори Президента України та місцеві вибори виборцю, включеному до попереднього списку виборців на звичайній виборчій дільниці.

Постановою від 2 лютого №192 ЦВК затвердила Порядок виготовлення та передачі списків виборців для проведення повторного голосування з виборів Президента України.

Постановою від 2 лютого № 191 ЦВК роз'яснила порядок складання та уточнення списків виборців для підготовки і проведення голосування з виборів Президента України.

Постановою від 11 лютого № 284 було внесено зміни до кошторису видатків Центральної виборчої комісії на підготовку та проведення чергових виборів Президента України 31 березня 2019 року, як наслідок загальна сума витрат склала 275 978 531,0 грн.

Постановою від 11 лютого № 285 ЦВК затвердила розмір коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку та проведення чергових виборів Президента України, у результаті чого ЦВК отримає 275 978 531 грн., Окружні виборчі комісії - 40 820 686 грн., дільничні виборчі комісії - 1 146 616 619 грн. Резерв коштів склав 891 464 164.

Постановою від 12 лютого 2019 року № 302 ЦВК затвердила кошторис видатків на підготовку та проведення чергових виборів Президента України 31 березня 2019 року для потреб дільничних виборчих комісій закордонних виборчих дільниць у розмірі 15 572, 6 грн.

Постановою від 18 лютого 2019 року № 331 ЦВК було утворено окружні виборчі комісії з виборів Президента України на чергових виборах Президента України 31 березня 2019 року у 24 областях та м. Києві.

Крім того, Постановою від 18 лютого 2019 року № 334 Про заходи щодо забезпечення безпеки функціонування інформаційно-аналітичної системи

"Вибори Президента України" Єдиної інформаційно-аналітичної системи "Вибори", ЦВК постановив окружним виборчим комісіям, зокрема, утворити робочу групу із забезпечення безпеки функціонування та перевірки стану захищеності програмно-технічного комплексу ІАС "Вибори Президента України" ЄІАС "Вибори", забезпечити виконання робочою групою до 28 березня 2019 року включно заходів щодо перевірки відповідності стану захищеності програмно-технічного комплексу тощо.

Постановою від 19 лютого 2019 року № 338 ЦВК було затверджено форму і текст плакатів що роз'яснюють порядок голосування на виборах Президента України та відповідальність за порушення законодавства про вибори Президента України.

Постановою від 20 лютого 2019 року № 352 було затверджено Порядок, який визначає процедуру передачі виборчих бюлетенів для голосування (повторного голосування) з виборів Президента України Центральній виборчій комісії, окружним та дільничним виборчим комісіям з виборів Президента України. Також були встановлені форми 7 документів, зокрема акта прийому-передачі виборчих бюлетенів з виборів Президента України від підприємства-виготовлювача Центральній виборчій комісії, акта про розпакування упаковки з виборчими бюлетенями з виборів Президента України та інші.

Постановою від 21 лютого 2019 року № 354 ЦВК затвердила результати жеребкувань щодо надання кандидатам на пост Президента України ефірного часу для проведення передвиборної агітації за рахунок і в межах коштів Державного бюджету України, виділених на підготовку та проведення чергових виборів Президента України 31 березня 2019 року. Мова йде про вихід у ефір на суспільно-політичному загальнонаціональному каналі Суспільного телебачення та суспільно-політичному загальнонаціональному каналі Суспільного радіо Національної суспільної телерадіокомпанії України для проведення передвиборної агітації із зазначенням конкретної дати і часу.

Постановою від 22 лютого 2019 року № 376 ЦВК надала Роз'яснення стосовно заборони проведення передвиборної агітації, що супроводжується наданням виборцям грошей чи безоплатно або на пільгових умовах товарів, послуг, робіт, цінних паперів, кредитів, лотерей. Так, зокрема, ЦВК наголосила, що залучення виборців до безпосереднього здійснення заходів передвиборної агітації відповідно до законодавства про вибори можливе лише на безоплатній основі. Однак, договором на організацію та/або проведення передвиборної агітації та/або розповсюдження матеріалів передвиборної агітації, за необхідності, може передбачатися відшкодування витрат фізичних осіб, залучених до безпосереднього здійснення заходів передвиборної агітації, на телефонні послуги, проїзд (включаючи перевезення багажу), харчування, проживання та

інші витрати в разі здійснення заходів передвиборної агітації в іншому населеному пункті, тощо.

2. Утворення і діяльність ОВК

Окружні виборчі комісії було сформовано ЦВК вчасно і без порушень вимог виборчого законодавства. ОВК сформовано згідно з Постановою ЦВК №331 від 18.02.19 «Про утворення окружних виборчих комісій з виборів Президента України на чергових виборах Президента України 31 березня 2019 року».

Всього утворено 199 окружних виборчих комісій. Найбільшу кількість ОВК утворено у Дніпропетровській області – 17, найменше у Чернівецькій – 4. У Вінницькій області утворено 8 ОВК, у Волинській області — 5, у Дніпропетровській області — 17, у Донецькій області — 12, у Житомирській області — 6, у Закарпатській — 6, у Запорізькій — 9, у Івано-Франківській — 7, у Київській — 9, у Кіровоградській — 5, у Луганській — 6, у Львівській — 12, у Миколаївській — 6, в Одеській — 11, у Полтавській — 8, у Рівненській — 5, у Сумській — 6, у Тернопільській — 5, у Харківській — 14, у Херсонській — 5, у Хмельницькій — 7, у Черкаській — 7, у Чернівецькій — 4, у Чернігівській — 6. У місті Києві створено 13 ОВК.

До складу ОВК включено понад 7,3 тис. осіб. Таким чином в середньому в складі однієї ОВК працює 37 осіб із 44 можливих (у відповідності до кількості зареєстрованих кандидатів).

Значна частина членів комісій не мають відповідного досвіду роботи. Так, у Вінницькій та Черкаській областях співвідношення людей з попереднім досвідом роботи в ОВК і без досвіду 50 на 50, у Луганській, Чернівецькій, Волинській областях осіб з досвідом роботи в ОВК третина, Хмельницькій області – чверть, в Одеській області – в семи ОВК лише чверть кандидатів мають досвід роботи, в інших областях ситуація схожа.

Деякі кандидати поставились безвідповідально до внесення кандидатур до складу ОВК, що призвело до включення до складу комісій осіб, які не бажають або з об'єктивних причин не зможуть працювати в ОВК. Зокрема, досить часто **кандидати включали до списків членів комісій осіб, які проживають в інших регіонах України.** Іноді до списків включалися особи, які працюють за кордоном. Такі особи, як правило, від роботи в комісіях з об'єктивних причин відмовляються. Так, головою ОВК №205 було призначено особу із Запорізької області, яка пізніше відмовилася від головування і її було замінено. У Житомирській області на перші засідання ОВК не з'явилися ті члени комісій, які проживають в інших округах. У Хмельницькій області в кожній з комісій є від 1 до 5 членів комісій, які є жителями інших міст (найчастіше м. Києва), що не дає їм можливості повноцінно працювати в комісії. Тому на момент першого

засідання не змогли взяти участь окремі члени керівного складу деяких комісій, які через велику відстань не змогли прибути на засідання (Кам'янець-Подільська №193 і Шепетівська №190). Також в ОВК №193(Кам'янець-Подільський) перший голова (член комісії від Олександра Мороза) був з Києва, тому його замінили на жителя смт. Вільківці (70 км від Кам'янця-Подільського), який також не брав участі в роботі комісії. У Чернівецькій області випадки включення до складу комісій осіб з інших регіонів є практично в кожній ОВК. Так, в ОВК №№202, 204 голови комісій були з інших регіонів і не були повідомлені про те, що їх включили в ОВК. У Львівській області орієнтовно 15% членів комісій зареєстровані за межами Львівської області.

Іноді за поданнями окремих кандидатів на пост Президента до складу ОВК було включено осіб із сумнівною репутацією і які могли бути причетні до вчинення недоброчесних дій. На думку КВУ кандидатам варто якнайшвидше внести подання про заміну відповідних членів комісій з тим, щоб склад ОВК залишався стабільним до дня голосування. Зокрема, в Дніпропетровській області такий конфлікт виник в ОВК №24, де головою комісії було призначено особу, яку місцеві активісти звинувачують в сепаратизмі.

Практично відразу після утворення комісій в них розпочалися заміни. В Луганській області 7 з 18 людей, призначених на керівні посади в шести ОВК, були замінені протягом першого тижня роботи. У Вінницькій області на наступний день після утворення комісій надійшли відмови від посади голів комісій в ОВК № 11 та 13, а в ОВК № 17 повноваження склали усі три керівні посади, в ОВК № 16 та 18 – відмовилися заступник та секретар. У Харківській області (ОВК №174) майже одразу було подано на заміну секретаря комісій, в ОВК №177 – замінено голову. У Вінницькій області двоє голів комісій (ОВК №№ 197, 199) також відмовилися від роботи. У Житомирській області заміни відбулися в усіх ОВК, всього замінено 14 членів комісій. Зокрема, голову ОВК № 66 у та заступника голови ОВК №63.

Як засвідчила практика, далеко не всі ОВК забезпечені належними приміщеннями, засобами зв'язку, обладнанням, інвентарем тощо. Наприклад, всі ОВК Чернівецької області зазначили, що їм не вистачає столів та стільців для роботи, а також є питання щодо незабезпеченості комп'ютерною та копіювальною технікою. У Черкаській області ОВК № 195 перше засідання комісія проводила в холі будинку культури ім. Кулика (колишня тютюнова фабрика). Для роботи цієї комісії було визначено приміщення шахового клубу, проте відповідних документів керівництво клубу не отримало і тому членів ОВК туди не допустило. Згодом для ОВК було виділено приміщення іншого будинку культури, проте воно виявилось не зручним для роботи комісії. Також є проблеми щодо забезпечення комісій телефонним зв'язком. У Рівненській області ОВК № 154 мали місце скарги на приміщення, які було виділено для роботи комісії. В одному з них ще триває ремонт, а інше – занадто маленьке і

підвальне. Інтернет і телефонний зв'язок відсутній. Місцевим органам влади варто вжити заходів спрямованих на належне матеріально-технічне забезпечення діяльності виборчих комісій.

Перші засідання ОВК у більшості випадків відбулись у встановлений законом строк. Серед основних проблем діяльності ОВК – відсутність окремих членів ОВК на перших засіданнях ОВК (у тому числі через неможливість зв'язку з ними або у зв'язку з тим, що відповідні члени комісій проживали в інших регіонах чи не знали про їх включення до складу комісій). У Вінницькій області всі вісім ОВК розпочали роботу вчасно, але через велику кількість членів в перший день 19 лютого лише чотири комісії зібрали кворум, необхідний для прийняття присяги. Інші чотири комісії провели перше засідання 20 лютого. Перше засідання у ОВК №178 (м. Балаклія Харківської обл.) також зуміли провести лише на другий день, оскільки відразу п'ять членів комісії виявились жителями м. Харкова, один – м. Києва. У ОВК №177 (м. Куп'янськ Харківської обл.) із 40 заявлених членів комісії присягу на першому засіданні прийняли лише 27 чоловік, при тому, що голова також був відсутній (перебував у м. Києві). В ОВК №149 перше засідання (19.02.19) не відбулось, оскільки не було кворуму, були присутні тільки 24 члени. На наступний день (20.02.19) засідання відбулось, були присутні 27 членів, які й склали присягу. У Луганській області вчасно провели перші засідання ОВК №№106, 107, 112 та 113. ОВК №114 провела перше засідання 22 лютого, ОВК №105 – 26 лютого. У Київській області вчасно розпочали роботу менше половини ОВК, решта не змогла розпочати роботу за відсутністю кворуму. В Одеській області ОВК №138 не змогла набути повноважень у перші два дні, оскільки на засідання зібралося лише 20 членів комісії із 36.

Окружні комісії переважно працюють у відповідності до чинного законодавства, атмосфера їх роботи не конфліктна. Випадки порушень носять поодинокий характер. Так, у Київській області голова ОВК №98 не повідомив членам комісії про перше засідання, а на другому засіданні, не маючи кворуму, було прийнято кошторис. За такі дії ЦВК позбавило голову комісії повноважень.

3. Програми кандидатів у Президенти

КВУ проаналізував програми 44 кандидатів на пост Президента України.

Більшість тез виборчих програм кандидатів на пост Президента України носять загальний, декларативний характер і є сумнівними з точки зору реалістичності їх виконання.

КВУ закликає кандидатів на пост Президента України оприлюднити стратегії, розширені програми, інші документи, які обґрунтують положення програм на предмет реалістичності та будуть базуватися на конкретних механізмах

досягнення запропонованих соціально-економічних показників. У цих документах має бути вказана пріоритетність, черговість та часові рамки реалізації положень програми. На думку КВУ кандидати на пост Президента України мали б дати публічні обіцянки щодо регулярного звітування щодо реалізації їх виборчих програм.

Загалом майже половина тез виборчих програм кандидатів не належить до повноважень Президента, які окреслені в ст. 106 Конституції України. Натомість обіцянки кандидатів часто виходять за рамки Конституції. В цілому у програмах кандидатів переважає економічна й соціальна тематика, що не є основними повноваженнями Президента.

У програмах кандидатів на пост Президента України міститься низка суперечливих та провокативних тез, що вказує на їх низьку якість. Зокрема:

1. Право на щоденний безоплатний хліб кожному громадянину України (В. Петров)
2. Ефективно боротись з дитячим алкоголізмом (А. Садовий)
3. Забезпечити кожній українській дитині доступ у дошкільний заклад (Р. Кошулинський)
4. Будівництво протягом п'яти років у кожному обласному центрі по одному льодовому Палацу спорту (В. Бондар)
5. Встановимо безкоштовний високошвидкісний інтернет по всій території України (Ю. Дерев'янка)
6. Мораторій на звільнення лікарів (С. Каплін)
7. За корупцію в судовому процесі може бути встановлена міра покарання аж до смертної кари (І. Кива)
8. Дитячі будинки переважно перетворені будуть на військові ліцеї-інтернати для хлопчиків (О. Мороз)
9. За моєї ініціативи також буде створено Міжнародний трибунал. Це буде перший у світі антикорупційний Трибунал, який розглядатиме справи гнобителів народу, в тому числі за відмивання корупційних активів у США та ЄС і масове корумпування політиків цих держав (А. Корнацький)
10. Створення трибуналу для розгляду відповідальності посадовців за геноцид українського народу в 1991–2018 рр. (О. Мороз)

Аналіз програм кандидатів вказує, що головну увагу політики приділили таким напрямкам: економіка (інвестиції, податки, робочі місця, зарплати, пенсії) – в середньому 31% тексту кожної програми; правова політика (Конституція, недоторканність, реформа суду, взаємодія гілок влади) – 11%, безпека і армія – 8%, освіта і медицина – 8%, зовнішня політика – 6%. Ще 20% програм – це загальні слова та історії з біографій кандидатів.

Про переважання економічного блоку в програмах партій свідчать такі статистичні дані:

23 із 44 кандидатів згадують у програмах про проблему високих комунальних тарифів. До прикладу:

- О. Богомолець – «запровадити мораторій на підвищення тарифів для українців»
- Ю. Бойко – «ми зупинимо зростання цін та зменшимо тарифи»
- В. Бондар – «повний енергоаудит і зниження тарифів для населення й промисловості»
- Ю. Дерев'яно – «припинити тарифний грабунок людей олігархічними кланами»
- С. Каплін – «скорочення ціни на газ в чотири рази»
- Р. Кошулинський – «надавати газ та електроенергію для населення за собівартістю»
- О. Ляшко – «справедливі ціни і тарифи»
- Є. Мураєв – «знизити тарифи більш ніж удвічі»

33 із 44 кандидатів наголошують у програмах на проблемі низьких пенсій. До прикладу:

- О. Шевченко – «поетапне зростання за три роки пенсій до еквіваленту 300 євро»
- С. Тарута – «середню пенсію – не менш як 10 тис. грн.»
- Є. Мураєв – «розмір пенсії слід встановити на рівні, не нижчому від фактичного розміру прожиткового мінімуму»
- О. Вілкул – «пенсія – НЕ нижче 40% від середньої заробітної плати по країні»
- В. Зеленський – «перехід від солідарної до накопичувальної пенсійної системи»
- Юл. Тимошенко – «пенсійні внески відкладатимуться на особовий рахунок кожної людини»

28 із 44 кандидатів пропонують підвищення заробітних плат. До прикладу:

- Г. Балашов – «поліція і військовослужбовці будуть отримувати зарплату не нижче \$1000»
- М. Габер – «вчителі та лікарі будуть отримувати зарплату не менше 30-40 тис. грн.»
- А. Гриценко – «середня зарплата в Україні буде понад 700 євро»
- С. Каплін – «збільшення мінімальної зарплати до 10 000 гривень»
- О. Шевченко – «середню зарплату в галузі швидко довести до 15 тис. грн за місяць»
- С. Тарута – «підвищення середньої зарплати до 20 – 25 тис. грн»
- О. Вілкул – «підвищення зарплат медиків, учителів та викладачів»

У зовнішній політиці 19 із 44 кандидатів виступають за зближення України з НАТО. До прикладу:

- В. Наливайченко – «інтегрувати Україну до ЄС та НАТО»
- П. Порошенко – «наша місія – вступ до Євросоюзу і НАТО»
- А. Садовий – «налагоджувати взаємодію та постійну співпрацю з НАТО, щоб згодом отримати членство»
- В. Скоцик – «посилення співпраці з НАТО»
- В. Зеленський – «рух України до НАТО та інших безпекових об'єднань – запорука нашої безпеки»
- І. Смешко – «забезпечення сумісності з НАТО, що сприятиме отриманню Плану дій щодо членства в Альянсі»

Натомість, не згадують в програмах про потребу в зближенні з НАТО Є. Мураєв, Ю. Бойко, О. Вілкул, О. Мороз, С. Тарута та ін.

36 із 44 кандидатів підіймають в своїх програмах питання повернення окупованих територій, 8 – не згадують ці питання.

4. Передвиборна агітація

За даними довготермінових спостерігачів КВУ найбільш помітну агітаційну кампанію в областях України проводять П. Порошенко та Ю. Тимошенко. Також практично в усіх областях помітні агітаційні кампанії проводять А. Гриценко, О. Ляшко, В. Зеленський та А. Садовий. В окремих регіонах активні кампанії організували Ю. Бойко, Є. Мураєв, О. Шевченко, С. Тарута, О. Вілкул, С. Каплін, Р. Кошулинський.

Активність кандидатів відрізняється в залежності від регіону. Так,

- у Харківській області найбільш помітні кампанії ведуть П. Порошенко, Ю. Бойко, О. Ляшко, Ю. Тимошенко та О. Вілкул
- Вінницькій – П. Порошенко, Ю. Тимошенко, В. Зеленський та О. Соловійов
- Черкаській – П. Порошенко, Ю. Тимошенко, А. Садовий, А. Гриценко, О. Ляшко, Р. Кошулинський
- Миколаївській – П. Порошенко, Ю. Тимошенко, С. Тарута, О. Ляшко та О. Вілкул
- Сумській – П. Порошенко, Ю. Тимошенко, А. Гриценко, В. Зеленський, Ю. Бойко
- Волинській – Ю. Тимошенко, П. Порошенко, О. Шевченко, О. Ляшко, Р. Кошулинський
- Рівненській – П. Порошенко, Ю. Тимошенко, О. Ляшко, А. Садовий, Р. Кошулинський, А. Гриценко
- Полтавській – П. Порошенко, Ю. Тимошенко, А. Садовий, А. Гриценко, С. Каплін

- Київській – Ю. Тимошенко, П. Порошенко, А. Гриценко, О. Ляшко, С. Тарута
- Одеській – П. Порошенко, Ю. Тимошенко, О. Вілкул, Ю. Бойко, А. Гриценко
- Запорізькій – О. Вілкул, П. Порошенко, Ю. Тимошенко, Ю. Бойко, В. Зеленський.

Упродовж лютого кандидати активізувалися в напрямку встановлення агітаційних наметів та розповсюдження друкованих матеріалів. Поруч із ними традиційно активно використовуються такі форми ведення агітації як оприлюднення в друкованих та аудіовізуальних ЗМІ політичної реклами та розміщення агітаційних матеріалів на носіях зовнішньої реклами.

За даними регіональних представників КВУ найпоширенішими формами агітації є:

1. Розміщення друкованих агітаційних матеріалів чи політичної реклами на носіях зовнішньої реклами (білборди, сіглайти). Ця форма часто використовується в усіх областях України.
2. Розповсюдження виборчих листівок, плакатів та інших друкованих агітаційних матеріалів чи друкованих видань, в яких розміщено агітацію. Кількість випадків використання цієї форми агітації суттєво зросла в порівнянні з січнем.
3. Встановлення агітаційних наметів. Випадки розміщення агітаційних наметів також набули значного поширення саме в лютому.
4. Оприлюднення в друкованих та аудіовізуальних (електронних) засобах масової інформації політичної реклами, виступів, інтерв'ю, нарисів, відеофільмів, аудіо- та відеокліпів, інших публікацій та повідомлень.

Найменш активно використовуються такі форми агітації як проведення зборів громадян, мітингів та організація публічних дебатів.

Однією з проблем виборчого процесу КВУ вважає низький рівень змістовності кампанії. Кандидати переважно уникають відповідей на гострі запитання щодо положень їх виборчих програм та публічних обіцянок. Серед іншого це проявляється в тому, що кандидати, як правило, не беруть участі в політичних ток-шоу на телеканалах, де журналісти й експерти будуть ставити незручні запитання. Натомість відвідують лише ті заходи, в яких впевнені в лояльності аудиторії. Відсутність реальних дебатів щодо змісту програм кандидатів є суттєвим недоліком, який не сприяє усвідомленому вибору громадян. При цьому варто відзначити, що чинний Закон «Про вибори Президента України» передбачає обов'язковість дебатів лише напередодні другого туру виборів. З огляду на це існує ризик того, що виборчі програми кандидатів залишаться лише формальними документами і не будуть обговорені під час повноцінних дебатів напередодні першого туру. Тому КВУ закликає

провідні телеканали України напередодні I туру виборів організувати передачі у формі дебатів за участю кандидатів на пост Президента України по обговоренню тез їх виборчих програм, а кандидатів – прийняти такі запрошення.

Частина кандидатів приділяють особливу увагу лише окремим видам агітації. Так, В. Зеленський активно використовує таку форму агітації як проведення концертів. На початку лютого в Одеській області проходили концерти шоу «Ліга сміху», під час яких здійснювалася агітація за В. Зеленського. Зокрема, глядачам було роздано друковану продукцію із символікою кандидата В. Зеленського. При цьому символіка не містила вихідних даних, що є виборчим порушенням. На концерті також були присутні глядачі, які відвідали захід на безоплатній основі.

Ще однією формою агітації є трансляція відеофільмів. КВУ розглядає трансляцію відеофільму «Слуга народу» на телеканалі 1+1 як агітацію на користь В. Зеленського. Відеофільм «Слуга народу» має політичну тематику, позитивно зображує діяльність художнього персонажа В. Зеленського, а його назва ідентична до назви політичної партії, висуванцем від якої є В. Зеленський на виборах Президента. Вихід нового сезону фільму заплановано на березень 2019 року, однак вже в лютому, зокрема, 17 лютого, на телеканалі «1+1» о 15:00 транслювалися повтори попередніх сезонів серіалу. На думку КВУ, оскільки цей фільм є матеріалом передвиборної агітації, то його трансляція має бути оплачена із виборчого фонду кандидата В. Зеленського.

КВУ відзначає, що розміщення матеріалів агітації часто супроводжується порушенням правил чинного законодавства. Так, **поширення агітаційних матеріалів без вихідних даних має місце в усіх областях України**. Щоправда у порівнянні із січнем кількість таких випадків зменшилася. Наявні матеріали вказують на присутність агітації без вихідних даних А. Садового, Р. Кошулинського, А. Гриценка, О. Богомолець, Ю. Тимошенко, В. Зеленського, П. Порошенка, О. Ляшка, О. Шевченка, О. Вілкула, Г. Балашова, С. Капліна.

Поширеним порушенням є **проведення агітації в заборонених місцях**. 22 лютого агітатори кандидата в Президенти Ю. Дерев'янка проводили агітацію в холі адміністративної будівлі Вінницької міської ради. У Луганській області в Северодонецьку на електронній дошці, встановленій на будівлі Луганської ОДА, було розміщено агітаційний матеріал на користь Є. Мураєва.

Відповідно до ч. 21 ст. 64 Закону «Про вибори Президента України» забороняється розміщення агітаційних матеріалів та політичної реклами на будинках і в приміщеннях органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій державної та комунальної форми власності.

Згідно з ч. 4 ст. 59 Закону «Про вибори Президента України» місцеві органи виконавчої влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого

самоврядування не пізніше як за дев'яносто днів до дня виборів відводять місця та обладнують стенди, дошки оголошень у людних місцях для розміщення матеріалів передвиборної агітації.

Негативом кампанії є поширення в ЗМІ «джинси» та матеріалів з ознаками чорного PR. Особливістю цієї кампанії стало активне поширення матеріалів чорного PR в соціальних мережах, зокрема, в мережі facebook. Так, у facebook діють популярні групи, які поширюють замовну інформацію проти А. Гриценка, Ю. Тимошенко, П. Порошенка, В. Зеленського.

Також КВУ фіксує активне поширення в ЗМІ соціологічних опитувань, що мають характер замовних. До прикладу, в Луганській області результати таких соціопитувань було розповсюджено на користь кандидата Ю. Бойка. Відповідно до Закону «Про вибори Президента України» інформаційні агентства, засоби масової інформації у разі поширення результатів опитування громадської думки, пов'язаного з виборами, зобов'язані зазначати повну назву організації, що проводила опитування, замовників опитування, а також інші відомості, зазначені у частині першій цієї статті.

КВУ позитивно відзначає діяльність Служби безпеки України та Міністерства внутрішніх справ у попередженні можливих виборчих злочинів щодо фактів підкупу виборців. Так, 21 лютого представники СБУ заявили, що викрили мережу підкупу виборців, яку координував один з народних депутатів. До цього про викриття низки мереж з підкупу виборців повідомляло МВС. Також до КВУ надійшла інформація про роздачу на початку березня в місті Лисичанську

аналогів продуктивних наборів (пакетів з шампанським та цукерками) від імені О. Вілкула. У наборах знаходилися агітаційні матеріали кандидата. Подарунки отримали понад тисяча місцевих жителів.

Однак звинувачення в підкупі виборців також часто використовується як виборча технологія, метою якої є дискредитація кандидатів у Президенти. Тому особи, які поширюють інформацію про підкуп виборців, мають підкріплювати свої заяви відповідними фактами й звертатися до правоохоронних органів із обґрунтованими заявами. При цьому КВУ наголошує на важливості коректного трактування поняття підкупу виборців. Відповідно до Роз'яснення ЦВК «для встановлення факту підкупу виборця у справах як кримінального, так і адміністративного провадження має бути досліджено і встановлено, чи мали місце заклики або пропозиції голосувати за або не голосувати за певного кандидата або згадування його імені».

КВУ вказує на важливості використання легальних способів забезпечення роботи агітаторів на виборах Президента. Відповідно до Роз'яснення ЦВК залучення виборців до безпосереднього здійснення заходів передвиборної агітації відповідно до законодавства про вибори можливе лише на безоплатній основі. При цьому договором на організацію та/або проведення передвиборної агітації та/або розповсюдження матеріалів передвиборної агітації, за необхідності, може передбачатися відшкодування витрат фізичних осіб, залучених до безпосереднього здійснення заходів передвиборної агітації, на телефонні послуги, проїзд (включаючи перевезення багажу), харчування, проживання та інші витрати в разі здійснення заходів передвиборної агітації в іншому населеному пункті, тощо. Кошти, сплачені кандидатом на пост Президента України за таким договором мають бути відображені у Звіті про надходження коштів на поточний рахунок виборчого фонду кандидата на пост Президента України та їх використання. КВУ позитивно оцінює рішення Центрвиборчкому й розглядає його як таке, що сприяє детінізації виборчих фінансів.

У ході виборчої кампанії **КВУ фіксує використання традиційної технології грошових доплат окремим категоріям громадян у низці регіонів України.** Зокрема, за інформацією ЗМІ такі випадки мали місце в Одеській області, де обласна рада ініціювала під час виборчого процесу роздачу для пенсіонерів одноразової матеріальної допомоги у вигляді тисячі гривень. Також з 1 березня має бути здійснено перерахунок пенсій для кількох мільйонів українських громадян і проведено т. зв. монетизацію субсидій на житлово-комунальні послуги. КВУ відзначає, що формально дії органів місцевого самоврядування чи Кабінету Міністрів України не суперечать чинному законодавству, однак у разі, якщо подібні виплати супроводжуються агітацією за кандидата на пост Президента України чи згадуванням прізвища кандидата, то такі дії можна оцінювати як підкуп виборців. КВУ вважає, що подібні незаплановані виплати у

період виборчого процесу можуть формувати позитивний імідж влади, в тому числі, чинного Президента.

Також проблемою є ведення агітації особами, яким це заборонено законом. Згідно із ч. 1 ст. 64 Закону «Про вибори Президента України» участь у передвиборній агітації забороняється органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування. Однак КВУ відзначає випадки, коли органи виконавчої влади та місцевого самоврядування де-факто були залучені до агітації. Так, у Харківській області у приміщенні Первомайської РДА було виявлено інформаційні бюлетені з рекламою П. Порошенка, а на веб-сайті Тернопільської обласної державної адміністрації було анонсовано проведення т. зв. «Форуму єдності» за участі Президента України. При цьому також варто враховувати, що відповідно до ч. 3 ст. 58 Закону «Про вибори Президента України» до передвиборної агітації не відносяться офіційні повідомлення в період виборчого процесу (без коментарів, які можуть мати агітаційний характер, а також відео-, аудіозаписів, кінозйомок, фотоілюстрацій) про дії кандидатів на пост Президента України, пов'язані з виконанням ними посадових (службових) повноважень, передбачених Конституцією України або законами України.

В окремих регіонах кампанія супроводжується криміналізацією виборчого процесу. Так, у Вінниці в ніч з 21 на 22 лютого невідомі скоїли напад на громадську приймальню БПП «Солідарність», у Харкові було пошкоджено білборди П. Порошенка, О. Ляшка, в Ізюмі – Ю. Бойка, у Харкові 22 лютого було пошкоджено агітаційний намет П. Порошенка, у Черкасах невідомі молоді люди вночі зрізали низку білбордів і пошкодили сіглайти О. Вілкула та Є. Мураєва (цей процес було знято на відео і викладено в Інтернет), у Запоріжжі було пошкоджено, залито червоною фарбою, приблизно кожен третій білборд із зображенням О. Вілкула, у Кременецькому районі Тернопільської області було пошкоджено білборди О. Ляшка та О. Шевченка, у Чернівецькій області – зафіксовано напад на агітаційний намет «Батьківщини», у Житомирі було пошкоджено білборди Ю. Тимошенко, В. Зеленського та О. Вілкула, у Луцьку фарбою було зіпсовано білборди Є. Мураєва, «Опозиційної платформи «За життя», сіглайти В. Зеленського та Ю. Тимошенко, було пошкоджено агітаційний намет П. Порошенка, який молодий чоловік демонстративно порізав ножом, у Лисичанську невідомий намагався підпалити агітаційний намет П. Порошенка. Крім того на початку лютого кандидата О. Вілкула облили зеленкою в місті Бердянську.

КВУ відзначає, що упродовж виборчого процесу кандидати й ЗМІ свідомо поширюють неправдиву інформацію щодо виборів. На разі в ЗМІ поширено низку спекуляцій, які перешкоджають здійсненню громадянами усвідомленому вибору. Зокрема, поширюється інформація про нібито неможливість голосування на виборах Президента внутрішньо переміщених осіб. Такі повідомлення не відповідають дійсності, оскільки ВПО можуть скористатися процедурою тимчасової зміни місця голосування без зміни виборчої адреси. Також деякі публічні особи через ЗМІ закликають виборців брати певні товари чи гроші з боку кандидатів, однак голосувати так, як вони вважають за потрібне. КВУ наголошує, що відповідальність за підкуп передбачено не лише щодо тих, хто підкупує, але й щодо тих, кого підкупувають, тому отримувати гроші чи будь-які товари від кандидатів заборонено. Крім того штаби деяких кандидатів поширюють інформацію про наявність мільйонів т. зв. «мертвих душ» в Державному реєстрі виборців. Наголошуємо, що така інформація є неправдивою і її було офіційно спростовано розпорядником Державного реєстру виборців. КВУ закликає штаби кандидатів та ЗМІ не вдаватися до маніпулятивних технологій та об'єктивно висвітлювати хід виборчого процесу.